

Ken Follett

*Nacht van het
kwaad*

Deel 2 van de Century-trilogie

VAN HOLKEMA & WARENDORF

*Ter nagedachtenis aan mijn grootouders,
Tom en Minnie Follett,
Arthur en Bessie Evans*

Eerste druk 2012, Zesde druk 2014

ISBN 978-90-225-7154-5

ISBN 978-94-023-0213-4 (e-boek)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Winter of the World*

Vertaling: Joost van der Meer en William Oostendorp

Omslagontwerp: Wil Immink Design

Omslagfoto: Corbis

Zetwerk: ZetSpiegel, Best

© 2012 by Ken Follett

© 2012 Nederlandstalige uitgave: Van Holkema & Warendorf, onderdeel van samenwerkende uitgeverijen Meulenhoff Boekerij

Oorspronkelijke uitgave: Dutton, a member of Penguin Group, Inc.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De personages

Uit Amerika

De familie Dewar

Gus Dewar, senator
Rosa Dewar, zijn vrouw
Woody Dewar, hun oudste zoon
Chuck Dewar, hun jongste zoon
Ursula Dewar, moeder van Gus

De familie Pesjkov

Lev Pesjkov
Olga Pesjkov, zijn vrouw
Daisy Pesjkov, hun dochter
Marga, een van Levs maîtresses
Greg Pesjkov, zoon van Lev en Marga
Gladys Angelus, filmster, en ook een van Levs maîtresses

De familie Rouzrokh

Dave Rouzrokh
Joanne Rouzrokh, zijn dochter

De high society van Buffalo

Dot Renshaw
Charlie Farquharson

Anderen

Joe Brekhunov, een schurk
Brian Hall, vakbondsorganisator
Jacky Jakes, aankomend filmsterretje
Eddie Parry, matroos, en vriend van Chuck
Kapitein-ter-zee Vandermeier, Chucks commandant
Margaret Cowdry, mooie erfgename

Historische figuren

President F.D. Roosevelt
Marguerite 'Missy' LeHand, zijn assistente
Vicepresident Harry Truman
Cordell Hull, minister van Buitenlandse Zaken
Sumner Welles, staatssecretaris van Buitenlandse Zaken
Kolonel Leslie Groves, Genietroepen

Uit Engeland

De familie Fitzherbert

Graaf Fitzherbert, ofwel Fitz
Prinses Bea, zijn vrouw
'Boy' Fitzherbert, burggraaf Aberowen, hun oudste zoon
Andy, hun jongste zoon

De familie Leckwith-Williams

Ethel Leckwith (geboren Williams), parlamentslid voor Aldgate
Bernie Leckwith, man van Ethel
Lloyd Williams, zoon van Ethel, stiefzoon van Bernie
Millie Leckwith, dochter van Ethel en Bernie

Anderen

Ruby Carter, een vriendin van Lloyd
Bing Westhampton, een vriend van Fitz
Lindy en Lizzie Westhampton, tweelingdochters van Bing
Jimmy Murray, de zoon van generaal Murray
May Murray, Jimmy's zus
Markies van Lowther, ofwel Lowthie
Naomi Avery, beste vriendin van Millie
Abe Avery, Naomi's broer

Historische figuren

Ernest Bevin, parlamentslid, minister van Buitenlandse Zaken

Uit Duitsland en Oostenrijk

De familie Von Ulrich

Walter von Ulrich
Maud, zijn vrouw (geboren lady Maud Fitzherbert)
Erik, hun zoon
Carla, hun dochter
Ada Hempel, hun dienstmeid
Kurt, Ada's onwettige kind
Robert von Ulrich, Walters achterneef
Jörg Schleicher, partner van Robert
Rebecca Rosen, een weeskind

De familie Franck

Ludwig Franck
Monika, zijn vrouw (geboren Monika von der Helbard)
Werner, hun oudste zoon
Frieda, hun dochter
Axel, hun jongste zoon
Ritter, hun chauffeur
Graaf Konrad von der Helbard, vader van Monika

De familie Rothmann

Dokter Isaac Rothmann
Hannelore Rothmann, zijn vrouw
Eva, hun dochter
Rudi, hun zoon

De familie Von Kessel

Gottfried von Kessel
Heinrich von Kessel, zijn zoon

Gestapo

Kommissar Thomas Macke
Inspecteur Kringelein, baas van Macke
Reinhold Wagner
Klaus Richter
Günther Schneider

Anderen

Hermann Braun, Eriks beste vriend
Sergeant Schwab, tuinman
Wilhelm Frunze, wetenschapper

Uit Rusland

De familie Pesjkov

Grigori Pesjkov
Katerina, zijn vrouw
Vladimir, altijd Volodja genoemd, hun zoon
Anja, hun dochter

Anderen

Zoja Vorotsyntsev, natuurkundige
Ilja Dvorkin, officier van de geheime politie
Kolonel Lemitov, baas van Volodja
Kolonel Bobrov, officier van het Rode Leger in Spanje

Historische figuren

Lavrentij Beria, hoofd van de geheime politie
Vjatsjeslav Molotov, minister van Buitenlandse Zaken

Uit Spanje

Teresa, lerares lezen en schrijven

Uit Wales

De familie Williams

Dai Williams, 'opa'
Cara Williams, 'oma'
Billy Williams, parlamentslid voor Aberowen
Dave, oudste zoon van Billy
Keir, jongste zoon van Billy

De familie Griffiths

Tommy Griffiths, politiek zaakwaarnemer van Billy Williams
Lenny Griffiths, zoon van Tommy

Deel 1

De andere wang

1

1933

Carla wist dat er elk moment ruzie kon uitbarsten tussen haar ouders. **C**Al meteen toen ze de keuken in liep, voelde ze de kille, vijandige sfeer, als de door merg en been gaande kou van de februariwind die als de voorbode van een sneeuwstorm door de straten van Berlijn joeg. Bijna was ze omgedraaid en weer naar boven gelopen.

Het was ongebruikelijk dat ze ruziemaakten. Meestal waren ze lief voor elkaar, te erg gewoon. Wanneer ze elkaar in het bijzijn van anderen kusten, kromp Carla ineen. Haar vriendinnen vonden het maar raar: hun ouders deden dat niet. Ze had het ooit een keer tegen haar moeder gezegd. Moeder had er hartelijk om gelachen. ‘De dag na onze bruiloft,’ had ze gezegd, ‘werden je vader en ik door de oorlog gescheiden.’ Ze was van Engelse afkomst, hoewel je dat nauwelijks merkte. ‘Ik bleef in Londen terwijl hij terugging naar Duitsland en dienst nam in het leger.’ Carla had dit verhaal al zo vaak gehoord, maar moeder werd het nooit beu om het te vertellen. ‘We dachten dat de oorlog drie maanden zou gaan duren, maar ik zag je vader pas na vijf jaar terug. En al die tijd hunkerde ik naar hem. Nu kan ik nooit genoeg van hem krijgen.’

Vader was al net zo erg. ‘Je moeder is de knapste vrouw die ik ooit heb ontmoet,’ had hij nog maar een paar dagen geleden in deze zelfde keuken gezegd. ‘Daarom ben ik met haar getrouwd. Het had niets te maken met...’ Hier was hij stilgevallen, waarna moeder en hij even samenzweerderig hadden geginnikt, alsof Carla met haar elf jaar helemaal niets van seks wist. Zo gênant.

Maar soms hadden ze ruzie. Carla herkende de voortekenen. En een nieuwe stond op het punt van uitbarsten.

Ze zaten tegenover elkaar aan de keukentafel. Vader was somber gekleed in een donkergrijs pak, een gesteven wit overhemd en een zwarte satijnen stropdas. Zoals altijd zag hij er keurig uit, ook al week zijn haargrens al wat en bolde zijn vest onder het gouden horlogekettingje

iets op. Zijn gezicht leek bevroren in een uitdrukking van geveinsde kalmte. Carla kende die blik. Die vertoonde hij stevast wanneer iemand van het gezin iets had gedaan wat zijn woede had gewekt.

In zijn hand hield hij een exemplaar van *Der Demokrat*, het weekblad waar moeder voor werkte. Als ‘Lady Maud’ schreef ze een column over politieke en diplomatieke roddels. ‘Onze nieuwe rijkskanselier, *herr* Adolf Hitler,’ begon vader hardop voor te lezen, ‘heeft op de receptie van president Hindenburg voor het eerst zijn opwachting gemaakt in het diplomatieke wereldje.’

De president was het staatshoofd, wist Carla. Hij was weliswaar gekozen, maar stond boven het gekibbel van de dagelijkse politiek en trad meer op als bemiddelaar. De rijkskanselier was de premier. Hoewel Hitler tot rijkskanselier was benoemd, had zijn nazipartij geen algehele meerderheid in de Rijksdag, het Duitse parlement. En dus konden de andere partijen de nazi-excessen voorlopig nog beteugelen.

Vader las het met afkeer, alsof hij werd gedwongen om iets walgelijks als rioolwater te drinken. ‘In een formeel jacquet maakte hij een ongemakkelijke indruk.’

Carla’s moeder nipte van haar koffie en keek uit het raam naar buiten, alsof de mensen die zich gehuld in sjaals en handschoenen naar hun werk repten opeens haar aandacht trokken. Ook zij deed net alsof ze kalm was, maar Carla wist dat ze gewoon haar moment afwachtte.

Het dienstmeisje, Ada, stond met een schort voor aan het aanrecht wat kaas te snijden. Ze zette een bord voor vader neer, maar hij negeerde het. ‘Herr Hitler was duidelijk gecharmeerd van Elisabeth Cerruti, de beschaafde echtgenote van de Italiaanse ambassadeur, die gekleed ging in een roze fluwelen japon welke was afgezet met marterbont.’

Moeder schreef altijd over wat mensen droegen. Zo kreeg de lezer een beeld, zei ze. Zelf had ze mooie kleren, maar het waren moeilijke tijden en ze had al in geen jaren iets nieuws gekocht. Deze ochtend oogde ze slank en elegant in een donkerblauwe, kasjmieren jurk die vermoedelijk net zo oud was als Carla.

‘Signora Cerruti, die van Joodse afkomst is, is een hartstochtelijk fascist, en de twee spraken dan ook minutenlang met elkaar. Smeekte ze Hitler om eens op te houden met het opstoken van de Jodenhaat?’ Met een klap legde vader het blad neer op tafel.

Nu komt het, dacht Carla.

‘Je beseft toch wel dat dit de nazi’s woedend zal maken?’ zei hij.

‘Ik mag hopen van wel,’ reageerde moeder koeltjes. ‘De dag dat ze blij zijn met wat ik schrijf, hou ik ermee op.’

‘Als ze op stang worden gejaagd, zijn ze gevaarlijk.’

Moeders ogen spuwden vuur. ‘Walter, heb niet het lef om zo neerbuigend tegen me te doen. Ik weet wel dat ze gevaarlijk zijn, daarom verzet ik me juist tegen ze.’

‘Ik zie er gewoon niet het nut van in om ze kwaad te maken.’

‘Jij valt ze aan in de Rijksdag.’ Vader was een gekozen parlamentsverteenwoordiger voor de Sociaal-Democratische Partij.

‘Ik voer rationele debatten.’

Typerend, vond Carla. Vader was logisch, behoedzaam, gezagsgetrouw. Moeder daarentegen had stijl en humor. Hij kreeg zijn zin met stille volharding; zij met charme en lef. Ze zouden het nooit eens worden.

‘Ik laat de nazi’s niet schuimbekken,’ voegde vader eraan toe.

‘Misschien omdat ze weinig van je te vrezen hebben.’

Vader raakte geïrriteerd door haar gevatheid. Hij verhief zijn stem. ‘En jij denkt dat je ze kwaad doet met grapjes?’

‘Ik beschimp ze.’

‘En dat is jouw alternatief voor argumenten.’

‘Volgens mij hebben we beide nodig.’

Vader werd kwader. ‘Maar, Maud, zie je dan niet dat jij jezelf en je gezin in gevaar brengt?’

‘Integendeel. Het is pas gevaarlijk als je de nazi’s níet beschimpt. Hoe zou het leven er voor onze kinderen uitzien als Duitsland een fascistische staat werd?’

Dergelijke praat bezorgde Carla een onbehaaglijk gevoel. Ze kon niet aanhoren dat hun gezin in gevaar was. Het leven moest doorgaan zoals het altijd had gedaan. Ze wenste dat ze voor eeuwig ’s morgens in deze keuken kon zitten, met haar ouders aan weerszijden van de grenen tafel, Ada aan het aanrecht en haar broer, Erik, die zich weer eens had verslapen en boven rondstampde. Waarom zou er iets moeten veranderen?

Al heel haar leven had ze tijdens het ontbijt de politieke praatjes aangehoord en ze dacht dat ze inmiddels wel wist wat haar ouders deden en dat ze zich voornamen om van Duitsland een beter land voor iedereen te maken. Maar de laatste tijd was de toon van hun gesprekken anders geworden. Ze leken te denken dat er een vreselijk gevaar op de loer lag, maar Carla kon zich niet helemaal voorstellen wat dat dan was.

‘God weet dat ik er alles aan doe om Hitler en zijn trawanten tegen te houden,’ zei vader.

‘En dat doe ik ook. Maar jij vindt dat je een verstandige koers volgt.’ Moeders verbolgen gezicht verhardde. ‘En als ik iets doe, krijg ik meteen voor mijn voeten geworpen dat ik het gezin in gevaar breng.’

‘En terecht,’ zei vader. De ruzie begon nog maar amper op stoom te komen toen Erik als een paard de trap af klepperde en met zijn schooltas aan zijn schouder de keuken in banjerde. Hij was dertien, twee jaar ouder dan Carla, en boven zijn bovenlip groeiden onooglijke zwarte haartjes. Toen ze klein waren, speelden ze altijd samen; maar die tijd was voorbij, en sinds hij zo was gegroeid, deed hij alsof ze dom en kinderachtig was. Eigenlijk was ze slimmer dan hij, en ze wist van veel dingen af waar hij geen idee van had, zoals de maandelijkse cyclus van vrouwen.

‘Wat was dat laatste stuk dat u speelde?’ vroeg hij aan moeder.

Ze werden ’s morgens vaak gewekt door de piano. Het was eigenlijk een Steinway-vleugel; geërfd, net als het huis, van vaders ouders. Moeder speelde altijd in de ochtend omdat ze, zo zei ze, het de rest van de dag te druk had en ’s avonds te moe was. Deze ochtend had ze een sonate van Mozart gespeeld, daarna een jazzdeuntje. ‘Het heet “Tiger Rag”,’ liet ze Erik weten. ‘Wil je wat kaas?’

‘Jazz is decadent,’ zei Erik.

‘Doe niet zo raar.’

Ada reikte Erik een bord aan met wat plakjes kaas en worst, en hij begon alles gretig naar binnen te werken. Carla vond dat hij echt vreselijke tafelmanieren had.

Vader keek streng. ‘Van wie heb je die onzin, Erik?’

‘Hermann Braun zegt dat jazz geen muziek is, alleen maar negerlawaaï.’ Hermann was Eriks beste vriend; zijn vader was lid van de Nationaal-Socialistische Duitse Arbeiderspartij.

‘Dan zou Hermann het maar eens moeten proberen na te spelen.’ Vader keek naar moeder, en zijn gezicht verzachtte. Ze glimlachte naar hem. ‘Jaren geleden heeft je moeder geprobeerd me ragtime te leren,’ ging hij verder, ‘maar ik kreeg het ritme maar niet onder de knie.’

Moeder lachte. ‘Het was alsof je een giraf wilde leren rolschaatsen.’

De ruzie was voorbij, zag Carla tot haar opluchting. Ze voelde zich al een stuk beter. Ze nam wat roggebrood en doopte het in haar melk.

Maar nu zocht Erik het debat. ‘Negers zijn een inferieur ras,’ stelde hij uitdagend.

‘Dat betwijfel ik,’ reageerde vader geduldig. ‘Als een negerjongen opgroeide in een mooi huis vol boeken en schilderijen, en naar een dure school ging met goede docenten, dan zou hij wel eens slimmer kunnen worden dan jij.’

‘Dat is belachelijk!’ protesteerde Erik.

‘Noem je vader niet belachelijk, domme jongen die je bent,’ kwam moeder tussenbeide. Haar toon was mild: ze had haar woede al op vader gebotvierd. Nu klonk ze eerder wat vermoeid en teleurgesteld. ‘Je weet niet waar je het over hebt, en Hermann Braun ook niet.’

‘Maar het arische ras moet wel superieur zijn, wij heersen tenslotte over de wereld!’

‘Jouw nazivriendjes hebben geen kaas gegeten van geschiedenis,’ zei vader. ‘De oude Egyptenaren bouwden de piramides toen Duitsers nog in holen leefden. In de Middeleeuwen heersten de Arabieren over de wereld; de moslims waren al met algebra bezig toen Duitse prinsen hun eigen naam nog niet eens konden schrijven. Dat heeft allemaal niets met ras te maken.’

Carla fronste haar voorhoofd. ‘Waarmee dan wel?’

Vader keek haar liefdevol aan. ‘Dat is een heel goeie vraag, van een heel pienter meisje.’ Ze glom van plezier om zijn compliment. ‘Beschavingen komen op en gaan ten onder, de Chinezen, de Azteken, de Romeinen, maar niemand weet echt waarom.’

‘Dooreten allemaal, en jassen aan,’ zei moeder. ‘Het is al laat.’

Vader trok zijn horloge uit zijn vestzakje en wierp er met opgetrokken wenkbrauwen een blik op. ‘Zo laat is het nog niet, hoor.’

‘Ik moet Carla naar de Francks brengen,’ zei moeder. ‘De meisjesschool is een dag dicht, iets over een reparatie van de verwarmingsketel, dus Carla gaat vandaag bij Frieda spelen.’

Frieda Franck en Carla waren hartsvriendinnen, net als hun moeders. Monika, Frieda’s moeder, was in een ver verleden zelfs nog verliefd geweest op vader, een hilarisch feit dat Frieda’s oma op een dag, nadat ze te veel sekt had gedronken, had onthuld.

‘Waarom kan Ada niet op Carla passen?’ vroeg vader.

‘Ada heeft een afspraak met de huisarts.’

‘O.’

Carla verwachtte dat vader wel zou vragen wat Ada dan mankeerde, maar hij knikte alsof hij het al wist en borg zijn horloge op. Carla wilde ernaar vragen, maar zei haar dat ze dat maar beter niet kon doen.

Ze nam zich vast voor om moeder er later naar te vragen. Meteen daarna dacht ze er al niet meer aan.

Vader vertrok als eerste, gehuld in een lange, zwarte overjas. Daarna zette Erik zijn pet op, zo ver mogelijk op zijn achterhoofd zonder dat hij eraf zou vallen, wat onder zijn vrienden de mode was, en volgde hij vader de deur uit.

Carla en haar moeder hielpen Ada met afruimen. Carla hield bijna net zoveel van Ada als van haar moeder. Toen ze klein was, had Ada hele dagen voor haar gezorgd, totdat ze groot genoeg was om naar school te gaan, want moeder had altijd gewerkt. Ada was nog niet getrouwd. Ze was negenentwintig en had een alledaags uiterlijk, maar ook een lieve, aardige glimlach. Afgelopen zomer had ze iets gehad met een politieagent, Paul Huber, maar dat was voorbij.

Voor de spiegel in de gang zetten Carla en haar moeder hun muts en hoed op. Moeder nam alle tijd. Ze koos voor een donkerblauwe vilten hoed, met een ronde kroon en een smalle rand, het type dat alle vrouwen droegen, maar zij zette hem wat schuiner op het hoofd, wat het chic maakte. Terwijl Carla haar gebreide wollen muts opzette, vroeg ze zich af of ze ooit haar moeders gevoel voor stijl zou hebben. Met haar lange hals en kin en jukbeenderen die uit wit marmer leken te zijn gehouwen oogde moeder als een oorlogsgodin: mooi, ja, maar beslist niet knap. Carla had hetzelfde donkere haar en groene ogen, maar leek eerder op een mollige pop dan op een standbeeld. 'Jouw lelijke eendje zal tot een zwaan uitgroeien, let maar op,' had ze haar grootmoeder toevallig ooit tegen moeder horen zeggen. Carla wachtte nog steeds tot dat gebeurde.

Toen moeder zover was, gingen ze naar buiten. Hun woning stond in een rijtje van hoge, statige herenhuizen in de wijk Mitte, het oude stadscentrum, gebouwd voor hoge ministers en legerofficieren zoals Carla's grootvader, die in de nabijgelegen overheidsgebouwen had gewerkt.

Carla en haar moeder namen de tram langs Unter den Linden en vervolgens de *S-Bahn* van Friedrichstrasse naar het station bij de Zoo. De Francks woonden in de zuidwestelijk gelegen buitenwijk Schöneberg.

Carla hoopte dat ze Frieda's broer Werner zou zien, die veertien was. Ze vond hem leuk. Soms fantaseerden Carla en Frieda dat ze elkaars broer trouwden en burens werden, en dat hun kinderen daarna ook elkaars beste vrienden werden. Voor Frieda was het gewoon een spel, maar voor Carla was het stiekem wel serieus. Werner was knap en vol-